

UPPSALA
UNIVERSITET

Institutionen för arkeologi
och antik historia

Kvinnors arbetsuppgifter inom *oikos*
i det klassiska Athen

Tijana Bozickovic

Kandidatuppsats 15 hp i Antikens kultur och samhällsliv
VT 2017

Handledare: Birgitta Leppänen Sjöberg

Abstract

Bozickovic, T. 2017. *Kvinnors arbetsuppgifter inom oikos i det klassiska Athen.*

Bozickovic, T. 2017. *Women's duties in oikos in Classical Athens.*

This paper investigates different kinds of work performed by women in the Classical Greece based on the analysis of three different sources: paintings on vases and the Aristophanes' comedy *Lysistrata* analysed with help of Xenophon's text *Oeconomicus* which describes the model of the ideal woman in late Classical period. In this paper performed close reading of the ancient sources to deeply understand specific tasks carried out by women. Sources were analysed first individually, and then compared with each other. All sources relate to different periods and illuminate dissimilar circumstances, providing important insights into the lives of women in the Ancient Greece. In this paper applies feminist theory and thus highlights that women in the Classical Greece had fewer rights in comparison to men. This also brought additional complexity since there are fewer records about female work in the ancient texts. This study reveals diverse tasks performed by the Athenian women in the household and how those tasks have changed over the course of time. The result is that women performed the same work during the Classical period which changed only at the time of the Peloponnesian war, when women took some other duties designated only for men. As soon as the war ended, women returned to their previously roles which were spinning, weaving, childcare, cooking and supervision of slaves.

Keywords: women, Classical Greece, work, painting on vases, comedy, the ideal women.

Kandidatuppsats i Antikens kultur och samhällsliv 15 hp. Handledare: Birgitta Leppänen Sjöberg. Ventilerad och godkänd 2017-05-22.

© Tijana Bozickovic

Institutionen för arkeologi och antik historia, Uppsala universitet, Box 626, 75126 Uppsala, Sweden

Tack

Till min pappa.

Först vill jag tacka min mycket engagerade handledare Birgitta Leppänen Sjöberg som hjälpte mig med sina idéer och konstruktiva råd. Hennes hjälp och uppmuntran gav mig inte bara den intellektuella motivationen utan även den psykiska stimulansen jag behövde. Vill även tacka de andra lärarna inom Antikens kultur och samhällsliv: Susanne Carlsson, Lars Karlsson och Michael Lindblom som alla tre, på olika sätt, hjälpte till så att min uppsats ser ut som den gör.

Sedan vill jag tacka mina kurskamrater Görkem Cimen och Joacim Seger som läste och kommenterade min uppsats, samt Mikael Kalm från Språkverkstaden som diskuterade språket och strukturen i den.

Sist men inte minst vill jag tacka min familj som alla på olika sätt hjälpt mig under arbetet med uppsatsen, min bror Todor Antonijevic och hans hustru Sanja Knezevic Antonijevic som diskuterat mitt abstract, Gordana Lagerqvist som korrekturläst, min man och min dotter för deras tålmod och förståelse då jag inte haft mycket tid att umgås med dem, mina föräldrar som lyssnat och uppmuntrat mig under de svåra stunderna i skrivandet. Extra stort tack till min pappa som alltid hade lysande svar och som alltid ville hjälpa mig när jag fastnat med något.

Innehåll

1 Inledning.....	1
1.1 Syfte och frågeställning	1
1.2 Teori och metod	1
1.3 Forskningshistorik.....	2
1.4 Källmaterial och källkritik	4
2 Presentation av källmaterial.....	5
3 Analys av kvinnors arbete i <i>oikos</i> under den klassiska perioden	7
3.1 Kvinnors arbete avbildat på vas målningar	7
3.1.1 Kvinnors utomhusarbete för att främja <i>oikos</i> välstånd	9
3.1.2 Kvinnors försörjning genom prostitution	10
3.2 Beskrivning av kvinnors arbete i Aristofanes <i>Lysistrate</i>	11
3.2.1 Situationen i Athen under det peloponnesiska kriget	11
3.2.2 Kvinnors arbetsuppgifter i <i>Lysistrate</i>	12
3.3 ”Den ideala kvinnan” i Xenofons <i>Oeconomicus</i>	14
4 Diskussion	17
5 Slutsats	20
6 Bibliografi.....	21
7 Bilaga: vas målningar	23
8 Figurförteckning	26

1 Inledning

Kvinnan har alltid varit en inspiration för många konstnärer och författare. Trots att hon alltid har varit beundrad som den vackra och förtjusande har hon fått liten uppmärksamhet i historien. Mycket information om henne saknas och har gått förlorad med tiden.

I det klassiska Grekland levde kvinnan i mannens bakgrund, och hennes ställning tolkades av en del forskare som att hon var övervakad och underlägsen mannen. Den historiska bilden av kvinnan baseras på tolkningar av olika antika källor som producerats av män. Mannen skrev historien och kvinnan försumrades i denna historia.¹ Eftersom den antika litteraturen oftast behandlar mannen får man uppfattningen av att det bara var den manliga populationen som bidrog till samhällets utveckling. Faktum är att kvinnan existerade och var aktiv men denna information verkar många antika litterära verk utelämnas. Kanske var kvinnorna i det klassiska Grekland mer osynliga i det offentliga rummet men viktiga för hushållet. Utifrån en del antika källor kan information tydliggöras om vad kvinnans uppgifter i hemmet bestod av. Kvinnan var ansvarig för hushållet och hon skulle se till att allting fungerade. Arbetet som kvinnan utförde ansågs som viktigt men inte högt värderat av dåtidens samhälle.²

Att undersöka arbete som utfördes av kvinnan under antiken är en utmaning för nutida forskning. På vas målningar avbildas kvinnor upptagna med en del arbetsuppgifter men det finns olika tolkningar av dessa kvinno-skildringar och därmed kvarstår den olösta frågan om kvinnans arbete presenterat på vas målningar. Denna fråga försöker forskare svara på utifrån andra antika källor. En del antika litterära källor underlättar forskarnas arbete då dess författare skriver om eller nämner kvinnans arbetsuppgifter under antiken. För att kunna få mer information om kvinnans åtagande under denna period är detta ämne öppet för mer komplett undersökning.

1.1 Syfte och frågeställning

Kvinnans arbetsuppgifter inom ramen för *oikos* har inte undersökts till fullo och syftet med den här uppsatsen är att lyfta fram ny kunskap om de arbetsuppgifter som den athenska kvinnan utförde i hemmet under den klassiska perioden. Uppsatsen undersöker även om arbetsuppgifterna ändrats med tiden. Den ämnar kontextualisera kvinnors arbete i hemmet med en samtida händelse, det peloponnesiska kriget, och dess eventuella påverkan vad gäller arbetsdelningen i hemmet. Detta görs genom att undersöka hur kvinnans uppgifter avbildas på vas målningar från den klassiska perioden samt hur de preciseras i två antika litterära källor, nämligen Aristofanes *Lysistrate* och Xenofons *Oeconomicus*.

1.2 Teori och metod

Under 1970-talet växte feministisk kritik fram inom historisk forskning. Den kritiserade både synen på kvinnans ställning i hennes egen samtid och hur kvinnan tolkats av forskare. Under denna period utbildades många kvinnliga forskare och de började opponera sig mot den existerande manliga åsikten om kvinnan under forntiden. Meningen med denna feministiska

¹ Nevett 1995, 364.

² Pomeroy 1975, 71; Pomeroy 1994, 43.

kritik var att synliggöra kvinnan som forskningsobjekt men också som forskare i nutiden. Feministisk empirism kritiserar inte forskningen och teorierna utan de manliga forskarnas tolkningar av kvinnan. En mer radikal feministisk ansats uttrycker att mannens tankesätt är hierarkiskt och undertryckande medan kvinnans är mer rättvist. Därför är kvinnans tankesätt mer lämpligt för forskning än mannens.³

Intresset för genus inom arkeologin växte fram med kritik av androcentrism, det vill säga att mannen står i centrum medan kvinnan är i hans bakgrund.⁴ Påverkade av feministisk kritik hävdar Conkey och Spector i artikeln 'Archaeology and the study of gender' att arkeologin som vetenskapsämne inte har varit objektiv när det handlar om genusforskning.⁵ De hävdar att kvinnans bidrag samt aktiviteter är ignorerade och stereotypiserade inom arkeologisk litteratur. Oavsett vad många undersökningar visar menar de att bilden finns kvar av kvinnan och mannen som stereotypen med mannen överlägsen medan kvinnan är underlägsen i samhället. Kvinnan kopplas till hushållet och hennes roll beskrivs som mor och fru medan mannen har en mer aktiv och viktig roll som kopplas till utomhussysslor.⁶

Conkey och Spector skriver att mannens och kvinnans framställning samt deras uppgifter och status inte handlar om biologiska faktorer utan är en produkt av sociala och kulturella processer. Vissa kulturer tolkar skillnader mellan mannen och kvinnan med biologiska olikheter medan andra inte alls betonar dessa biologiska skillnader. Feministiska forskare tolkar genus som ett komplext system och grunden i detta system ligger i hur människor identifierar sig, vad de är kapabla till att göra och vad de bör göra inom en viss kultur. Genus handlar mer om sociala än biologiska klassifikationer.⁷

I denna studie tillämpas en kvalitativ närläsning av antika litterära och ikonografiska källor. Källorna närläses dels med avseende på kvinnors arbetsuppgifter dels med avseende på den ekonomiska situationen i Athen under det peloponnesiska kriget. När det handlar om uppsatsens struktur analyseras separat hur modern forskning tolkar kvinnans arbetsuppgifter utifrån vas målningar, Aristofanes *Lysistrate*, samt Xenofons *Oeconomicus*. Utifrån denna analys jämförs sedan vilka likheter och skillnader som finns mellan dessa källor.

Jämförelsen av kvinnans arbetsuppgifter utifrån dessa antika källor blir automatiskt en kronologisk jämförelse av kvinnoarbetet. Detta innebär att kvinnors arbetsuppgifter under olika perioder av den klassiska perioden från 480 f.Kr. till 330 f.Kr jämförs.⁸ På detta sätt upptäcks vilka arbetsuppgifter som kontinuerligt utförs av kvinnor, samt vilka nya arbetsuppgifter som tilldelas kvinnan. För att kunna förstå hur kvinnan, samt Athen, klarade den ekonomiska situationen under det peloponnesiska kriget görs även en jämförelse med kvinnors arbete under det första världskriget.

1.3 Forskningshistorik

Sian Lewis ger en bred bild av hur kvinnan avbildas på vas målningar under antiken. *The Athenian Women: An Iconographic Handbook* beskriver olika arbetsuppgifter som kvinnan utförde under denna period utifrån vas bilder. Lewis använder sig av Xenofons *Oeconomicus* för en bättre förståelse och tolkning av arbetande kvinnors föreställning. I kapitlet 'Domestic labour' beskriver Lewis vilka åtaganden som avbildades mest som kvinnans och på vilket sätt forskare tolkat dessa arbeten. Enligt Lewis arbetade kvinnan som spinnerska, väverska, lagade mat, hämtade vatten från offentliga brunnar, tog hand om barn och matade husdjur.⁹ Lewis och

³ Olsen 2003, 205–209.

⁴ Johnson 2010, 125.

⁵ Conkey & Spector 1984, 1.

⁶ Conkey & Spector 1984, 13f.

⁷ Conkey & Spector 1984, 16.

⁸ s.v. 'Den klassiska perioden', *NE*.

⁹ Lewis 2002, 59–82.

Marina Fischer tar även upp prostitution som ett slags arbete.¹⁰ Fischer skriver i ‘Ancient Greek prostitutes and the textile industry in Attic vase- painting ca. 550–450 B. C. E.’ att en del kvinnor övergavs av sina familjer och försörjde sig genom prostitution för att överleva. Fischers forskning inbegriper hur man avbildar prostituerade kvinnor på vas målningar under den klassiska perioden, samt vilka skillnader som fanns i deras status. Enligt Fischer hade dessa prostituerade kvinnor olika ställning, slavinnor och fattiga kvinnliga medborgare hade sämre ställning, medan hetärer var bättre betalda och uppfattades ha en högre status inom detta yrke.¹¹

Arbetet som kvinnan utförde berodde mycket på hennes status, hävdar Sarah Pomeroy. Hon menar att den stora skillnaden mellan olika klasser i Athen orsakades av det urbana livet. När kvinnan under 400-talet f.Kr. flyttade från landet in till Athen förändrades även hennes arbetsuppgifter och de var olika beroende på vilken status hon hade. Pomeroy skriver att kvinnor som kom från rikare familjer hade ett tryggt liv medan de fattiga kvinnorna var tvungna att arbeta utomhus.¹²

Robert Sutton jämför Xenofons *Oeconomicus* och en vas målning från den klassiska perioden. Hans forskning baseras på beskrivning av denna vas målning och kopplingen till Xenofons beskrivning av arbetsdelning i *oikos* i det klassiska Grekland. Enligt Sutton finns det mycket gemensamt mellan dessa två källor. Båda källorna, en bild och en skriftlig källa, överlappar varandra, menar Sutton. Med hjälp av *Oeconomicus* utreder han arbetsskildringar på vas målningen, och enligt honom beskriver bilden precis den arbetsdelning som Xenofon berättar om i sin text. Kvinnan är hemma och spinner medan mannen hämtar rå ull och för det till kvinnan.¹³

Laurie O’Higgins och Sture Linnér undersöker Athens jordbruk under det peloponnesiska kriget. O’Higgins menar att krigets påverkan var mycket dåligt för jordbruket. Männerna var ute och krigade och åkermarken förstördes. Allt detta försvårar för stadens ekonomi och kvinnans ställning. Trots att kvinnan hade sina vardagliga uppgifter fick hon mer ansvar inom jordbruket. Linnér hävdar däremot att jordbruket var i dåligt skick men att mannen kunde sköta det trots kriget.¹⁴ Även andra forskare har studerat förändringarna i arbetsdelning under det peloponnesiska kriget. Exempelvis menar Angeliki Kosmopoulou att kvinnan började arbeta utomhus under detta krig på grund av den svåra ekonomiska och sociala situationen i Athen. Här handlar det inte om kvinnans strävan efter rikedom, utan snarare om hennes kamp för att överleva och försörja sin familj.¹⁵

Jeffrey Henderson undersöker hur man framställer äldre kvinnor i de antika komedierna. Han hävdar att de äldre kvinnorna arbetade på marknaden, de var fattiga och utan någon manlig anhörig. Henderson skriver att de äldre kvinnorna försökte skydda sina söner genom strejken i *Lysistrate* och att deras status i samhället berodde på deras söner. Äldre kvinnor utan söner hade inget stöd i livet.¹⁶ Henderson beskriver en del arbetsuppgifter som kvinnorna utför i *Lysistrate* och som mannen brukade ombesörja under den klassiska perioden. Han skriver att dörrvaktsarbete utförs av äldre kvinnor i komedin samt att de tar över ansvaret för statens skatt som i verkligheten utfördes av mannen.¹⁷

Hur kvinnan klarade sig arbetsmässigt under en senare historisk kontext, nämligen under det första världskriget, förklarar Lady Parson i ‘Women’s Work during and after the War’. Enligt Parson utförde kvinnan en del arbete som var mannens ansvar innan kriget och hon klarade sig både inom jordbruk och administration utan större problem.¹⁸

¹⁰ Lewis 2002, 112; Fischer 2013, 220.

¹¹ Fischer 2013, 220f.

¹² Pomeroy 1975, 71–73.

¹³ Sutton 2004, 337; fig. 17.7.

¹⁴ Linnér 2004, 30; O’Higgins 2003, 146.

¹⁵ Kosmopoulou 2001, 284.

¹⁶ Henderson 1987, 111.

¹⁷ Henderson 1987, 125.

¹⁸ Parson 1916, 233.

1.4 Källmaterial och källkritik

Det material som används i uppsatsen är ikonografiska och skriftliga källor. Vasmålningar undersöks huvudsakligen med utgångspunkt från materialet publicerat i Lewis bok *The Athenian Women: An Iconographic Handbook*, samt från Beazley Archive Pottery Database (vaser nummer 7 223, 7 244, 8 645, 12 975).

En del av vaserna är i dåligt skick och det är därför svårt att analysera bilderna. På de vaserna som är i gott skick kan man däremot tydligt studera vilka sysslor som förknippas med kvinnor i det antika samhället.

Uppsatsens litterära huvudkällor är Aristofanes *Lysistrate* och Xenofons *Oeconomicus*. Dessutom används Thukydides *History of the Peloponnesian War* för analys av kriget och dess påverkan på Athens ekonomi. *Oeconomicus* är skriven under 300-talet f.Kr.¹⁹, till skillnad från de två andra litterära källorna som dateras till 400-talet f.Kr. Xenofons arbete är valt med syftet att genomföra en jämförande studie av kvinnors arbete och representerar därmed den sista fasen av den undersökta perioden.

De båda källmaterialen, vasemålningarna och de litterära texterna, har svagheter. De antika litterära källorna uttrycker androcentrism och elitism eftersom de producerades och skrevs av män ur den athenska eliten. Även vasemålningarna uttrycker sannolikt ett manligt perspektiv. På detta sätt har forskningen om kvinnan kommit att baseras på vad av en liten del av den athenska populationen stod för vad gäller normer och värderingar.²⁰

Ett problem med vasemålningar är dessutom vilken marknad de var ämnade för. Hantverkarna som målade vaserna valde sina bilder genom att rikta dem mot exempelvis en speciell marknad. En del vaser var sannolikt specialbeställda av eliten, medan andra vaser var massproducerade och användes av människor i största allmänhet. Athenska fynd med dedikationer till Akropolis tyder på att det fanns skillnad mellan keramik som tillverkades för hushållsanvändning och den som dedikerades till gudar.²¹ Mycket keramik producerades för export och har hittats utanför Athen, speciellt vid gravfynd i Etrurien. Fynden väckte en diskussion bland forskare om keramikens ursprung, deras åsikt är dock fortfarande att den producerades av athenare.

¹⁹ Sjöberg 2012, 52.

²⁰ Lynch 2007, 233.

²¹ Lynch 2011, 175.

2 Presentation av källmaterial

För en bättre förståelse för kvinnans arbetsuppgifter under den klassiska perioden används två olika typer av antika litterära källor, samt ikonografiska källor i form av bilder. Översättningar från Loeb Classical Library har använts för närläsning av dessa antika litterära källor. Dessutom analyseras Thukydides historia om det peloponnesiska kriget i syfte att få en bättre förståelse av krigets och pestens påverkan på Athens ekonomi, samt för att få en bättre förståelse av varför kvinnor i *Lysistrate* utför vissa arbeten som anses icke normativa för dem under den klassiska perioden.

Den första antika litterära källan är Aristofanes komedi *Lysistrate*. Aristofanes var en mycket uppskattad athensk komediförfattare, och år 411 f.Kr. skrev han *Lysistrate*.²² *Lysistrate* kan inte räknas som en verklig händelse, men det är en bra källa till kvinnan under denna turbulenta period. Komedin läses för analys av kvinnors arbete under det peloponnesiska kriget. Utifrån komedin jämförs det normativa kontra det icke normativa när det handlar om kvinnans arbetsuppgifter i det klassiska Grekland.

Den andra antika litterära källan är Xenofons *Oeconomicus*. Denne athenske författare kom från en aristokratisk familj och han utvisades från Athen på grund av sin militära relation med den persiske prinsen Kyros.²³ *Oeconomicus* är ett didaktiskt verk med syftet att underlätta läsarens förståelse av hushållets arbetsdelning under den senklassiska perioden, och den ger en klar bild av vilket arbete som utförs av mannen och vilket som utförs av kvinnan. Äktenskapet ser ut som en överenskommelse mellan mannen och kvinnan med syftet att förbättra hushållets välstånd.²⁴ Texten är skriven som en dialog i vilken Iskomakos beskriver sin ideala kvinna. Han lär sin nyblivna fru vilka arbetsuppgifter och vilket ansvar hon har i hemmet. I uppsatsen jämförs kvinnoarbete avbildat på vas målningar och Aristofanes komedi *Lysistrate* med den normativa bilden som Xenofon skriver om. Texten är användbar för undersökning av möjliga förändringar i den normativa arbetsdelningen som dyker upp, exempelvis i *Lysistrate*.

Den tredje antika litterära källan som analyseras i uppsatsen är Thukydides historia om det peloponnesiska kriget. Thukydides tillhörde en aristokratisk familj och under det peloponnesiska kriget utvisades han från Athen till Thrakien, där han i åtta böcker skildrade kriget.²⁵ I bok två beskrivs Perikles begravningstal, samt den svåra perioden då pesten dödade många athenare. Genom Perikles begravningstal skildrar Thukydides Athens stora förluster under det peloponnesiska kriget. Athen förlorade ett stort antal män och de familjemedlemmar som blev kvar var oskyddade och sörjde sina döda. Alla i samhället påverkades av kriget. Thukydides skriver också att pesten var orsaken till många människors död och laglösheten i Athen under denna period.

En annan typ av antik källa som analyseras i uppsatsen är kvinnans arbetsuppgifter utifrån vas målningar från den klassiska perioden. Tolkning av detta källmaterial bör tas med försiktighet. Lewis hävdar att keramik som användes i de grekiska hushållen var grov och inte dekorerad. Majoriteten av dekorerade vaser tillverkades för export till Etrurien och till andra områden. I Etrurien hittades dessa vaser som gravfynd. Vas målningar som var populära bland etruskiska köpare var de med avbildningar av hushållsarbete.²⁶

Av *Tabell 1*. nedan framgår vilka typer av arbete som kvinnor utförde enligt de tre antika

²² s.v. 'Lysistrate', *NE*.

²³ s.v. 'Xenofon', *NE*.

²⁴ Sjöberg 2012, 51, 55.

²⁵ s.v. 'Thukydides', *NE*.

²⁶ Lewis 2002, 88f.

källorna.

Tabell 1. Kvinnoarbete som förekommer i tre antika källor:

	Vaser	Aristofanes <i>Lysistrate</i>	Xenofons <i>Oeconomicus</i>
Vävning	X	X	X
Spinning	X	X	X
Matlagning	X	X	X
Kvinnan med barn	X	X	X
Vattenscener	X	X	–
Prostituerande kvinnor	X	–	–
Övervakning av slavar	X	X	X

3 Analys av kvinnors arbete i *oikos* under den klassiska perioden

I denna del analyseras först hur kvinnan avbildas på grekiska vas målningar från den klassiska perioden. Därefter analyseras vilka arbetsuppgifter kvinnorna utför i Aristofanes komedi *Lysistrate*, samt om det finns något arbete som utförs men som avviker från de vanliga arbetsuppgifter som kvinnan hade i det klassiska Grekland. Slutligen beskrivs den ideala kvinnan från *Oeconomicus*. Detta görs för en bättre förståelse för hur den ideala kvinnan borde uppföra sig i hemmet och vilka arbetsuppgifter som egentligen var hennes ansvar.

3.1 Kvinnors arbete avbildat på vas målningar

Diskussionen beträffande grekiska vaser användbarhet som dokument över en verklig vardag har pågått under lång tid. Majoriteten av alla källor om kvinnan finns på vas målningar men det är svårt att tolka dem, menar Kathryn Topper. Trots att avbildningar av kvinnor på vas målningar har intresserat många forskare finns det emellertid ingen samsyn kring vad dessa avbildningar framställer.²⁷ Å ena sidan finner man, som Lewis skriver, att vas målningar är en av de bästa källorna till förståelse för det vardagliga livet i det klassiska Grekland.²⁸ Å andra sidan finns det forskare som har en annan åsikt. Exempelvis menar Gloria Ferrari att kvinnan är avbildad i olika scener men att det inte ger mycket information om kvinnans vardagliga liv. Ferraris utgångspunkt grundar sig i de avbildningar som presenterar fantasi och mytologi och inte i verkliga händelser. I fantasin beskrivs överkliga saker och dessa överkliga saker måste ha någon betydelse, menar Ferrari.²⁹ En likadan åsikt har Sue Blundell och Nancy Robinowitz som menar att kvinnorna på vas målningarna framställer personer från den grekiska mytologin och inte från det vardagliga livet.³⁰ När det handlar om vaser nas former tyder det på att de användes vid symposier, religiösa ritualer, som gravgåvor och vid kvinnors sysslor.³¹

John Oakley hävdar att många nutida forskare intresserar sig för vas målningar där kvinnan avbildas i vardagliga scener. Kvinnans ställning tolkas som underordnad på dessa scener. Däremot hävdar Oakley att en modern tolkning av kvinnan ger en mer positiv bild av hennes ställning. Kvinnan är idealiserad och framställningar av hennes uppgifter på vas målningar tolkas som bidrag till hushållet.³²

Vilka uppgifter kvinnor utförde säger mycket om deras sociala status, menar Sarah Pomeroy. I boken *Goddesses, Whores, Wives, and Slaves* skriver Pomeroy att livet ändrar sig mycket för den athenska kvinnan under 400-talet f.Kr. Folk flyttar från landet till staden för att hitta skydd under den turbulenta perioden i Grekland. Istället för att arbeta utomhus på landet, som deras mödrar har gjort, stannar de athenska kvinnorna inomhus eller i närheten av hemmet. Kvinnans ansvar är att ta hand om barn, hjälpa sjuka slavar, laga mat och tillverka kläder. I familjer med högre social status är arbetsuppgifterna uppdelade mellan mannen och kvinnan. Mannen arbetar utomhus och skaffar råvaror medan kvinnans ansvar är att se till att allting

²⁷ Topper 2012, 141.

²⁸ Lewis 2002, 59.

²⁹ Ferrari 2002, 19.

³⁰ Blundell & Robinowitz 2008, 116.

³¹ Topper 2012, 141.

³² Oakley 2009, 615f.

fungerar i hushållet samt att tillverka råvarorna som mannen tar hem till en fullproducerad produkt.³³

Kvinnor som kom från en fattigare familj kunde arbeta som försäljare av kransar, mat och andra produkter som tillverkades i hemmet och som sedan såldes utomhus. Den fattiga kvinnan kunde även arbeta utanför hemmet som tvätterska, spinnerska och inom klädtillverkning. Pomeroy skriver att kvinnan dessutom arbetade som amma eller barnmorska vilket även finns avbildat på vas målningar.³⁴

En typisk vardag för en kvinna i det klassiska Grekland diskuteras i artikeln 'Women on Athenian Vases: Problems of Interpretation' där Dyfri Williams analyserar en rödfigurig vas målning från 440–430 f.Kr. Bildscenen visar en kvinna som sitter i mitten och ger sitt barn till en stående tjänsteflicka som befinner sig på vänster sida av kvinnan. På höger sida, bakom kvinnan som sitter står en yngre man som Williams antagit är hennes äldre son. Han kommenterar även att det är svårt att bestämma åldern på personerna som avbildas på de grekiska vas målningarna. På vänster sida, bakom tjänsteflickan finns en vävstol. Williams påstår att denna avbildning framställer den fundamentala uppgiften som kvinnan utförde under antiken. Denna uppgift innebär uppfostran av barn, övervakning av tjänstefolk och vävning som ekonomiskt bidrag till hushållet.³⁵

Majoriteten av vas målningarna avbildar kvinnan som spinnerska och väverska (*Fig. 1*). Lewis menar att orsaken ligger i den antika litteraturens presentation av den arbetande kvinnan. Ull- och vävarbeten kopplas till det kvinnliga idealet. Dygd och kvinnlighet lyfts fram med dessa arbeten.³⁶ Även Sutton har denna åsikt och hävdar att när kvinnan avbildas inom ull- och vävarbeten lyfter det fram hennes kvinnlighet och har ingenting att göra med beskrivningen av hennes ställning.³⁷ En del forskning pekar på att kvinnan avbildades upptagen med hushållsarbete på vas målningar eftersom dessa arbetande kvinnor respekterades mer av de antika grekerna. Arbetet uppskattades då det bidrog ekonomiskt till hushållet. Kvinnan som väver på avbildningen är synonym med hennes ekonomiska deltagande till *oikos*.³⁸

I det klassiska Grekland hade kvinnan ansvaret för att laga mat.³⁹ Uppgiften beskrivs mer i de antika litterära källorna än att den framställs på vas målningar. Matlagning uppfattades som viktig både i rituella och vardagliga kontexter enligt antika komedier. Scener med kvinnor som knådar deg, bakar och malar säd finns, men inte i ett stort antal. Mer information om matlagning får man genom arkeologiska utgrävningar i Olynthos. Där hittade arkeologer slipstenar som antagligen användes för malning av säd.⁴⁰

Kvinnor var även ansvariga för barnomsorg under den klassiska perioden. Å ena sidan kan det tolkas som naturligt med tanke på kvinnans modersinstinkt, å andra sidan skildrar inte konstnärerna mycket känslor mellan avbildade mödrar och barn. Barnadödligheten var hög under denna period och mödrarna försökte att inte känna starka band till sina små barn. Scener med barn avbildas oftast i hushållet, medan framställning av mödrar som tar hand om sina barn sällan förekommer på vas målningar. Kvinnor som tar hand om barn framställs i olika åldrar. Ibland framställs spinnerskor upptagna med arbete medan barn kryper omkring dem. Spinning och barnomsorg tolkas som dygdiga arbeten. Kvinnorna som avbildats på detta sätt presenterar fruktbarhet. Uppfostran av barn, oftast pojkar på avbildningarna, presenterar kvinnans bidrag till samhället med nya medborgare, medan spinning beskriver ett ekonomiskt bidrag till hushållet.⁴¹

Ett problem som uppkommer vid tolkningen av barnen i hushållet på de klassiska

³³ Pomeroy 1975, 72f; Scheidel 1995, 205; Lewis 2002, 60.

³⁴ Pomeroy 1975, 73.

³⁵ Williams 1983, 94.

³⁶ Lewis 2002, 62.

³⁷ Sutton 2004, 333.

³⁸ Fantham *et al.* 1994, 109; Pomeroy 1994, 61.

³⁹ Pomeroy 1975, 72.

⁴⁰ Lewis 2002, 65–68.

⁴¹ Lewis 2002, 81f.

vasmålningarna är dessa barns status. Lewis påstår att det är svårt att veta om barn är slavar eller fria medborgare, slavar avbildas ofta som mindre i storlek än fria medborgare. Presentationen på vasmmålningarna där vissa personer framställs som mindre och yngre i jämförelse med andra handlar oftast om föreställningen av olika sociala grupper.⁴²

3.1.1 Kvinnors utomhusarbete för att främja *oikos* välstånd

Ett annat slags arbete som kan definieras som kvinnans utomhusarbete är hämtning av vatten från offentliga fontäner (Fig. 2). Fontäns scenen var populär bland de antika athenska konstnärerna under 500-talet f.Kr. till 480 f.Kr.⁴³ och i dessa scener framställs kvinnor som hämtar vatten från offentliga fontäner. Under 400-talet f.Kr. var det inte längre populärt att avbilda kvinnor som hämtar vatten från dessa platser, och enligt Fantham *et al* uppfattades fontäner som farliga platser. Kvinnor som avbildades i fontäns scener var antingen fattiga eller slavar.⁴⁴

Pomeroy tolkar fontäner som platser där man kunde komma i kontakt med andra människor och enligt henne förekom skvaller och flörtande på dessa platser vilket ansågs olämpligt för kvinnliga medborgare i Athen.⁴⁵ Även Nevett diskuterar statusen hos kvinnor som hämtar vatten från offentliga brunnar och fontäner, samt i vilket sammanhang det gjordes. Eftersom många fontäner placerades långt ifrån det befolkade området anser Nevett det som ett tungt arbete. Enligt antika litterära källor, menar Nevett, fick detta arbete utföras av slavar, dansande flickor eller fria kvinnliga medborgare. Kvinnor som hade slavar skickade dem för att hämta vatten, medan kvinnor som kom från en fattigare familj gjorde det själva. Nevett diskuterar också i vilket syfte kvinnan hämtar vatten. Enligt henne gjordes det i religiösa sammanhang.⁴⁶

Ferrari lyfter fram att kvinnorna i fontäns scenerna är välklädda och eleganta på ett sätt som inte slavar eller fattiga anses ha varit. Deras elegans jämförs med de athenska skulpturerna, kore, från Akropolis. Ferrari menar att kvinnorna i dessa scener framställer dåtida mode istället för någon händelse eftersom de ser ut som gudinnor eller prinsessor. Ferrari utesluter att dessa avbildade kvinnor var slavar, snarare handlar det om kvinnor som kommer från aristokratiska familjer. Det som gör att Ferrari blir lite tveksam om dessa kvinnors status är antagandet att kvinnor inte själva fick gå till offentliga fontäner under slutet av 500-talet och 400-talet f.Kr. Slavar utförde detta arbete istället för medborgarkvinnorna, hävdar Ferrari.⁴⁷ På grund av det kommer Ferrari till slutsatsen att kvinnorna i fontäns scener framställer det verkliga livet i Athen, men inte det som grekerna levde under 500-talet f.Kr., utan det som deras förfäder levde. Enligt författaren föreställer kvinnorna i fontäns scenerna den förhistoriska grekiska gudinnan Kallirhoe som månen har fått sitt namn efter.⁴⁸

Lewis identifierar två problem när det handlar om tolkningen av dessa avbildningar. Det första problemet är varför fontäns scener ersätts i samband med introducering av rödfigurig keramik. Möjligtvis eftersom slavar tog över en del arbete som tidigare utfördes av de athenska medborgarna ville de athenska konstnärerna inte framställa ett arbete med låg status på sina vasmmålningar. Fyrahundratalet är en period när scener från hushållet ofta avbildades, även slavar återfinns på dessa avbildningar. Därför är det, menar Lewis, svårt att förstå varför man slutade avbilda fontäns scener under denna period. Det andra problemet är att den svartfiguriga keramiken inte hittades i Attika utan i Etrurien. Då keramiken tillverkades för export till bland annat Etrurien och sedan hittades som gravfynd där menar Lewis att det är diskutabelt om dessa scener ska tolkas som scener från det vardagliga livet eller från livet efter detta.⁴⁹

⁴² Lewis 2002, 83.

⁴³ Ferrari 2003, 44.

⁴⁴ Fantham *et al.* 1994, 113.

⁴⁵ Pomeroy 1975, 72.

⁴⁶ Nevett 2011, 583–585.

⁴⁷ Ferrari 2003, 45f.

⁴⁸ Ferrari 2003, 49; s.v. 'Callirhoe'. *NE*.

⁴⁹ Lewis 2002, 74f; Lynch 2011, 76.

Andra vattenscener blev populära under 400-talet f.Kr. Kvinnor som drar upp vatten ur brunnar och kvinnor som tvättar blev populära under den rödfiguriga keramikens expansion. Ofta visar inte avbildningarna vilket föremål som tvättas, föremålet är inte viktigt utan själva arbetet. Kvinnans kroppsliga position som avbildas på en del scener framställer fysiskt arbete, hon står vid ett tvättfat och tvättar eller knådar deg. Det är otydligt vad hon gör eftersom objektet som hon arbetar med i tvättfatet inte är synligt. Trots det tolkas detta arbete som knutet till hushållsarbete.⁵⁰

Olika tolkningar finns när det handlar om förklaringen av dessa avbildade kvinnors status. Forskare har inte någon gemensam åsikt om detta. Diskutabelt är om dessa avbildade kvinnor är slavinnor eller medborgare. Lewis menar att svaret på denna fråga är svår eftersom kvinnan oftast avbildas ensam på dessa scener. Om det finns flera kvinnor avbildade är det svårt att avgöra vilken av dem som är slavinna och vilken som är fri medborgare. Lewis påstår att figureernas storlek inte är avgörande för förklaringen av deras status. Figurer kan ha olika storlek, men den kan snarare tyda på kvinnornas ålder än deras sociala status.⁵¹

3.1.2 Kvinnors försörjning genom prostitution

Marina Fischer skriver att kvinnans ställning berodde mycket på den manliga familjemedlemmen som var ansvarig för henne och dennes status, genom honom fick kvinnan högre eller lägre status i samhället. Respekten för kvinnan berodde också på den respekt som hennes manliga släkt hade i samhället. Kvinnors ställning var osäker i det klassiska Grekland och hon kunde ibland bli övergiven av sin familj, en del av dem blev tvungna att prostituera sig för att kunna överleva. Fischer hävdar även att en del av de ogifta kvinnorna arbetade som prostituerade. Majoriteten av de avbildade prostituerade kvinnorna på vas målningarna var unga, men det finns även exempel på äldre avbildade prostituerade kvinnor. Dessa prostituerade kvinnor hade olika status i denna bransch. Den lägsta statusen hade kvinnor som arbetade på bordell och de tolkades som slavinnor. En något bättre status hade de som letade efter sina kunder på offentliga platser. Hetärer hade den bästa statusen inom branschen. Avbildningar med sexuella scener var ganska vanliga i vas målning men frågan är hur prostituerade kvinnan framställs på vas målningar.⁵² Lewis skriver att på vas målningar där symposier och bordeller avbildas handlar om prostitution. Till symposier brukade mannen anlita hetärer. Kvinnan som avbildas som prostituerad spelar ofta flöjt, hennes deltagande på dessa scener är litet (*Fig. 3*). Det viktigaste var, enligt Lewis, att avbildas att män hade ett kvinnligt sällskap på symposier. Andra symposiescener där kvinnan dricker och skojar med sitt manliga sällskap avbildades också.⁵³

Trots att en del forskare påstår att de gamla grekerna uppfattade spinnerskor som respektabla kvinnor hävdar Fischer att prostituerade kvinnor också avbildades upptagna med spinning och ullflätning. Både fria kvinnor och slavinnor som var prostituerade arbetade med ull, menar Fischer. Detta arbete utförde de av olika anledningar. Kurtisaner utförde spinning för att få mer respekt i samhället, medan de prostituerade som tillhörde en lägre klass inom branschen arbetade med ull för att förbättra sin ekonomi.⁵⁴

Williams hävdar att prostitution var viktigt i det antika Grekland och att hetärer framställdes på avbildningar mer än respektabla kvinnor. Han påstår att vaser, koppar och annan keramik med avbildade hetärer var mycket populär, främst bland den manliga populationen som deltog i symposium. Konstnärer framställde hetärer på olika sätt. Oftast dricker de med unga män på symposium eller älskar med dem. Ibland visar avbildningar hur dessa kvinnor lär sig sitt arbete, exempelvis hur de dansar och får dansinstruktioner av en erfaren kvinna. Även avbildades hetärer upptagna med tvätt. På dessa avbildningar är de nakna till skillnad från respektabla

⁵⁰ Lewis 2002, 75–78.

⁵¹ Lewis 2002, 79f.

⁵² Fischer 2013, 220f.

⁵³ Lewis 2002, 112f.

⁵⁴ Fischer 2013, 244.

kvinnor som är påklädda när de utför detta arbete.⁵⁵ En annan forskare som har samma åsikt är Ferrari. Hon hävdar att de nakna tvätterskorna på vasmålningarna är hetärer. Ferrari konstaterar att genom antika litterära källor får man belägg för att den hederliga kvinnan inte deltog på symposier, speciellt inte utan kläder.⁵⁶

3.2 Beskrivning av kvinnors arbete i Aristofanes *Lysistrate*

Aristofanes komedi *Lysistrate* handlar om kvinnans röst, kult och inrikes situationen i Athen under det peloponnesiska kriget.⁵⁷ Komedin handlar om den unga och skickliga kvinnan, Lysistrate som utarbetar en plan för att avsluta kriget. Enligt planen ska alla unga kvinnor i Athen och Sparta börja sexstrejka och de äldre kvinnorna ska ockupera Akropolis. Männerna lider av dessa åtgärder och det leder slutligen till krigsslut. I slutet av komedin kapitulerar männen och alla börjar fira freden.⁵⁸

3.2.1 Situationen i Athen under det peloponnesiska kriget

Året 411 f.Kr var mycket turbulent i Athen, hävdar Laurie O'Higgins, alla kände krigets påverkan. Jordbruket led och människor hungrade. De behövde spannmål, vindruvor och oliver från Attikas bördiga mark men åkermarken var förstörd av fiender. Samtidigt förväntades det av den athenska kvinnan att hon skulle producera en ny generation medborgare.⁵⁹ Sture Linnér skriver i sina kommentarer till *Oeconomicus* att forskarnas åsikter om jordbruket under det peloponnesiska kriget är uppdelade. En del forskare anser att mannen var tvungen att odla upp sin mark på nytt eftersom den var förstörd. Andra menar att kriget påverkade jordbruket på ett negativt sätt men att mannen ostört kunde ta hand om sin mark under kriget.⁶⁰

Kvinnans missnöje växte under det peloponnesiska kriget. Många män stupade i kriget och den athenska ekonomin var i dåligt skick. Kvinnorna klagade mycket på äktenskapet. I *Lysistrate* känner sig kvinnorna även ansvariga för mannens trygghet.⁶¹ Linnér skriver att den offentliga sfären i komedin kan identifieras med hushållet.⁶² Kvinnan hade att tänka på sina vanliga arbetsuppgifter och mycket annat elände som kom med kriget.

Thukydides *History of the Peloponnesian War* beskriver den turbulenta perioden som Athen hamnade i under det peloponnesiska kriget. Mycket känt är Perikles begravningstal som handlar om stupade athenska män under kriget och där han berättar att de döda athenarna begravs med heder. Alla som vill får vara med på begravningen, även de kvinnor som är släkt med den döde.⁶³ I sitt begravningstal berömmar Perikles det athenska folket i jämförelse med sin fiende.⁶⁴ Perikles tröstar de föräldrar vars söner stupat i kriget. Talet riktar sig även till de föräldrar som förlorat sina söner men som är i fertil ålder, att de bör skaffa fler barn med förklaringen att det är nödvändigt både för dem och för Athen.⁶⁵ Han nämner också de nyblivna änkorna med uppmaningen om att de ska vara dygdiga och att det är bäst att folket inte pratar om dem.⁶⁶ Han vill med sitt begravningstal uppmuntra det athenska folket i den svåra perioden och avsikten är att väcka känslan av samhörighet hos invånarna.⁶⁷ Thukydides skriver också

⁵⁵ Williams 1983, 97–99.

⁵⁶ Ferrari 2002, 19.

⁵⁷ Lewis 2002, 13; O'Higgins 2003, 160.

⁵⁸ Pomeroy 1975, 112; O'Higgins 2003, 160.

⁵⁹ O'Higgins 2003, 146.

⁶⁰ Linnér 2004, 30.

⁶¹ Ar. *Lys.* 501.

⁶² Linnér 2004, 24.

⁶³ Thuc. 2.34.1–5.

⁶⁴ Thuc. 2.39.1–2.42.4.

⁶⁵ Thuc. 2.44.1–4.

⁶⁶ Thuc. 2.45.2.

⁶⁷ O'Higgins 2003, 146f.

om den riskfyllda perioden i Athen när pesten börjar sprida sig. Många människor dog på ett fruktansvärt sätt och det låg döende människor på varandra ute på gatorna. En del av de sjuka drack vatten från offentliga fontäner och på detta sätt spreds sjukdomen vidare. I templen fanns många döda och döende människor.⁶⁸ Samtidigt med pesten uppstod laglöshet. De som inte hade någon förmögenhet fick plötsligt andras kapitaltillgångar.⁶⁹ Athen hamnade i en kritisk period, människor dog inom stadens väggar och marken blev plundrad.⁷⁰ En tredjedel av den athenska populationen dog av pesten, bland dem den kände befälhavaren Perikles.⁷¹

3.2.2 Kvinnors arbetsuppgifter i *Lysistrate*

Trots att det inte är komedins primära syfte tar Aristofanes upp kvinnans olika arbetsuppgifter i *Lysistrate*. I början av komedin skriver Aristofanes hur svårt det är för kvinnor att ta sig utomhus eftersom de har för många uppgifter som ska utföras. Förutom att hjälpa sina män måste de ta hand om barnen och väcka tjänstefolk.⁷² Ena av kvinnans arbetsuppgifter som lyftes fram i komedin är spinnandet. Under ett långt samtal med magistraten säger Lysistrate att männen bör använda spinnandet som förebild för framgångsrikt styre i *polis*.⁷³ Lysistrate beskriver hur kvinnan spinner i det klassiska Grekland. Trots att hon jämför spinnandet med det ideala styret i Athen får läsaren information om på vilket sätt kvinnan arbetade med ull.⁷⁴

Kvinnorna i *Lysistrate* är kapabla att sköta Athens ekonomi med hjälp av sin erfarenhet från hushållet, hävdar Sheramy Bundrick. Han menar att kvinnan inte hade någon påverkan på den offentliga sfären i Athen, men att hon hade mycket erfarenhet av att hålla reda på *oikos* ekonomi.⁷⁵ Däremot ger kvinnoskildring i komedin intryck av att kvinnan inte bara dominerar i den privata sfären utan även i den offentliga sfären. Genom samtalet med magistraten uttrycker Lysistrate sin egen kraft som i sin tur gestaltar kraft hos alla kvinnor i Athen under denna period. Utan någon rädsla säger hon till magistraten att ta hennes slöja och börja sy. "War shell be the bussines of womenfolk!"⁷⁶ Kvinnans beslutsamhet att avsluta kriget blir så passionerat att ingenting kan stoppa henne. Det ser ut som att kvinnan övertar dominansen även över kriget. I komedin uppfattas mannen som den som förstör och kvinnan som den som bygger på nytt.

Aristofanes beskriver hur svårt det är för kvinnan att inte tänka på de arbetsuppgifter som väntar på henne hemma. I komedin försöker en kvinna smyga ut för att breda ut sin ull eftersom hon är mycket orolig för att mal ska förstöra den.⁷⁷ På Lysistrates kommentar att hon inte får lämna Akropolis för att breda ut sin ull säger kvinnan: "So I'm supposed to let my woolens be wasted?"⁷⁸ Citatet visar att kvinnorna är medvetna om sitt ansvar i hemmet och hur viktigt det är för *oikos* välstånd. Trots deras bestämdhet att stå ut med sexstrejken kan inte kvinnorna offra det värdefulla råmaterialet. En annan kvinna vill gå hem för att bråka sitt lin.⁷⁹

Hos kvinnorna väcks två konflikter. Den första är hänsynen till den anskaffade råvaran, och den andra är oron för hushållets ekonomi som i fortsättningen ligger på deras lott. Antika litterära källor skriver att kvinnor från olika sociala grupper arbetar med ulltillverkning. Athenska kvinnor tillverkade kläder i hemmet med syfte att familjemedlemmar skulle använda dem. Rikare kvinnor hade slavinnor vilka arbetade med ull, ägarinna övervakade deras arbete och hjälpte till vid behov. Väv- och spinnarbeten var en viktig del av *oikos* ekonomi och kategoriserades som en kvinnlig syssla. Kvinnor lärde sig spinna i hemmet och vid behov kunde

⁶⁸ Thuc. 2.52.4.

⁶⁹ Thuc. 2.53.1–4.

⁷⁰ Thuc. 2.54.1–3.

⁷¹ Mitchell-Boyask, 2009, 374f; Rhodes 2009, xxv.

⁷² Ar. *Lys.* 15.

⁷³ Ar. *Lys.* 574.

⁷⁴ Ar. *Lys.* 575–586.

⁷⁵ Bundrick 2012, 16.

⁷⁶ Ar. *Lys.* 533, 537.

⁷⁷ Ar. *Lys.* 728, 734.

⁷⁸ Ar. *Lys.* 734.

⁷⁹ Ar. *Lys.* 739.

de använda denna skicklighet för att försörja sin familj. Spinning var ett arbete som respektabla kvinnor gjorde i hemmet, arbetet utfördes även av fattiga kvinnor för en låg ersättning.⁸⁰

Komedin är full av humor och på ett komiskt sätt beskriver Aristofanes hur en av kvinnorna på Akropolis försöker gå därifrån med förklaringen att hon behöver en barnmorska. Lysistrate är förvånad eftersom kvinnan inte var gravid igår men hävdar att hon är det idag.⁸¹ Antika litterära källor skriver om kvinnor som arbetade som barnmorskor. Oftast var det modern eller grannar som hjälpte till vid förlossningen men det fanns även kvinnor som utförde detta arbete professionellt. Barnmorskor hade kunskap om de svårigheter och komplikationer som kunde uppstå vid en förlossning. Kosmopoulou skriver att Sokrates beskriver dessa kvinnor som mogna kvinnor som redan har fött barn men inte är i fertil ålder längre.⁸² Å ena sidan är komedin rolig och humoristisk. Å andra sidan är den lärorik både när det handlar om olika insiktsfulla budskap och informativ om kvinnans ställning och arbete under det peloponnesiska kriget. Pomeroy påminner läsaren om att vara medveten om skillnaden mellan fakta och komedi. Det är stor skillnad mellan hjältinnor i drama och kvinnor i verkligheten.⁸³

Under det peloponnesiska kriget var många fria athenska kvinnor tvungna att sälja sin arbetskraft. För att kunna arbeta i en arbetsmiljö påverkad av kriget var det nödvändigt att anpassa sig till den. Kosmopoulou påstår att det inte var vanligt för kvinnor att arbeta utomhus i det klassiska Grekland. Antika litterära källor bekräftar att kvinnor som arbetade utomhus endast förekom på grund av den svåra ekonomiska situationen. För att kunna försörja sin familj var kvinnan tvungen att söka arbete utomhus. Även den athenske vältalaren och statsmannen Demosthenes berättar att kvinnan sökte arbete utomhus på grund av de ekonomiska svårigheterna i Athen under det peloponnesiska kriget. I sitt tal *Euxitheus mot Eubulides* beskriver Demosthenes att Euxitheus mor arbetade som sköterska under det peloponnesiska kriget. Han menar att hon inte kom från den låga sociala klass som sköterskor annars kom från, men under kriget är hon tvungen att utföra detta arbete. Enligt honom började många kvinnor arbeta som sköterskor, väverskor och som arbetskraft på vingårdar.⁸⁴ Kosmopoulou hävdar att kvinnan arbetade inom jordbruket både som hjälp till familjen men även som uthyrd arbetskraft. Dessutom arbetade kvinnan inom handeln och tillsammans med sin man i deras verkstad. Bevis på dessa arbetande kvinnor finns även på vas målningar från den klassiska perioden, menar Kosmopoulou.⁸⁵ Henderson menar att även Aristofanes skriver i sina komedier om dessa utomhusarbetande kvinnor. De beskrivs ofta som äldre, hårdhudade och arroganta. Alla dessa kvinnliga marknadsförsäljare var fattiga. I komedierna brukar de beskrivas som kvinnor utan söner eller annan manlig släkting som kan ta hand om dem.⁸⁶ I *Lysistrate* visar de kvinnliga marknadsförsäljarna sin kritik mot krigets störning av marknaden. Istället för att arbeta bestämmer de sig för att vara soldater mot magistraten och polisen. Henderson tolkar deras status som mycket låg eftersom de arbetar utomhus. Aristofanes sympatiserar med dessa äldre arbetande kvinnor och beskriver dem som fattiga men stolta, menar Henderson. Emellertid gör han skillnad mellan Lysistrate, hennes respektabla väninnor och kvinnor som arbetar på marknaden.⁸⁷

Även ett annat arbete som tillkom äldre kvinnor i det klassiska Grekland beskrivs i *Lysistrate*. Arbetet utfördes av kvinnor som var över sextio år och de ansvarade för begravningar. Lysistrate och hennes kamrater erbjöd sig själva att ta över deras tjänst vid begravning av magistraten. Detta föreslår Lysistrate på grund av den dåliga förståelse som magistraten visar för kvinnorna under sexstrejken. Lysistrates föreslag är sarkastiskt och på

⁸⁰ Kosmopoulou 2001, 300f.

⁸¹ Ar. *Lys.* 744–754.

⁸² Pl. *Theait.* 149 B; Kosmopoulou 2001, 299.

⁸³ Pomeroy 1975, 93.

⁸⁴ Dem. 57.45; Henderson 1987, 121f.

⁸⁵ Kosmopoulou 2001, 283f.

⁸⁶ Henderson 1987, 121.

⁸⁷ Henderson 1987, 121f.

detta sätt uttrycker hon sin ilska mot magistraten.⁸⁸

I komedin konfiskerar kvinnorna statens skatt med förklaringen att de kan ta hand om skatten bättre än männen. Kvinnorna hävdar att de är duktiga på att ta hand om hushållets ekonomi och att de kommer att ta hand om statens skatt lika bra.⁸⁹ Här jämför Henderson uppgiften som utfördes av den offentliga administratören i Athen med *oikos* ekonomi som sköttes tillsammans av kvinnan och en husföreståndarinna.⁹⁰

Dörrvaksrollen i antika tragedier tilldelas ofta äldre människor och deras ansvar är att se till att ingen okänd man tränger sig in i hushållet och stör kvinnorna i hemmet. Äldre kvinnor tilldelas denna roll i *Lysistrate* eftersom porten uppfattas som en farlig plats för de unga kvinnorna. De förhindrar magistraten och polisen att träda in i Akropolis och fånga *Lysistrate*. Akropolis är ett hem för kvinnor under sexstrejken. Henderson hävdar att de antika komediskrivarna försöker ge en reell bild av den sociala hierarki som gällde i hemmet under samtiden. Kvinnor föreställs i komedin så att de behåller sina reella egenskaper, plikter och beteende.⁹¹

En väsentlig uppgift som kvinnan utförde dagligen var malning av säd och brödbakning. Lewis hävdar att malning av säd även hade en religiös betydelse. Kvinnokören i *Lysistrate* nämner att vissa kvinnor har ett heligt arbete som baseras på förmalning av säd och Lewis hävdar att dessa uppgifter förekommer i andra kulturer också.⁹² Förberedning av säd och brödbakning var viktiga både för hushållets vardagliga funktion och för religionen i det klassiska Grekland.

I uppsatsen har redan diskuterats att antika konstnärer slutade avbilda kvinnan som hämtar vatten ur fontäner under 400-talet f.Kr. Av olika anledningar uppfattas det som farligt eller olämpligt för athenska kvinnliga medborgare. I boken *Women in the Classical World* beskrivs att kvinnor i *Lysistrate* fortfarande hämtar vatten från offentliga brunnar och floder. De respektabla äldre kvinnor som gör det i komedin klagar på männen de träffar vid brunnarna, de klagar på deras oljud och oartighet. Trots detta, fortsätter de att hämta vatten därifrån.⁹³ Enligt komedin ser läsaren att kvinnan fortfarande hämtade vatten men det avbildas inte längre som fontäns-scener. Andra vattenscener ersatte fontäns-scener under denna period.

3.3 “Den ideala kvinnan” i Xenofons *Oeconomicus*

En antik skriftlig källa som är oerhört viktig för förståelsen av arbetsdelningen inom hushållet under den senklassiska perioden är Xenofons *Oeconomicus*. Xenofons verk används för förståelse av kvinnans status och arbetsuppgifter under denna period. Han skriver att utomhusarbeten är mannens ansvar medan inomhusarbeten är kvinnans ansvar.⁹⁴ Mannen och kvinnan kompletterade varandras arbete på detta sätt. Hemmet fungerade bra med denna arbetsdelning och båda könen hade ansvar för *oikos* ekonomi, menar Linnér.⁹⁵ De gamla grekerna tolkade kvinnans inomhusarbete som gudarnas vilja. Att stanna hemma och bidra ekonomiskt till *oikos* är någonting som gudar har ingjutit i henne.⁹⁶

Xenofons ideala kvinna beskrivs i texten genom samtalet mellan Sokrates och Iskomakos. Iskomakos talar om för Sokrates hur han uppfostrar sin nyblivna fru till att bli en bra hemmafru. Iskomakos ser hennes förmåga att sköta hushållet och han anser henne likställd med sig själv. Kvinnan ansågs som mindre rationell än mannen under antiken. Däremot stör det inte

⁸⁸ Ar. *Lys.* 600–605; Henderson 1987, 121f.

⁸⁹ Ar. *Lys.* 493–495.

⁹⁰ Henderson 1987, 124.

⁹¹ Henderson 1987, 125, 127.

⁹² Lewis 2002, 66.

⁹³ Fantham *et al.* 1994, 113.

⁹⁴ Xen. *Oec.* 7.31.

⁹⁵ Linnér 2004, 28.

⁹⁶ Glazebrook 2009, 240.

Iskomakos att lyfta fram hennes ”manliga intellekt”. Ju mer han lär sin fru att ta hand om hushållet desto mindre arbete blir det för honom. Genom att lära sin fru att sköta hushållet bra kan han fokusera på utomhusarbete. Kvinnan uppfattar han lika viktig som mannen när det handlar om hushållets ekonomi, konstaterar Linnér.⁹⁷

I *Oeconomicus* skriver inte Xenofon att Iskomakos ideala fru inte får lämna hushållet, menar Just. Det finns inte något belägg i texten som tyder på att hans fru var inlåst i hemmet. Xenofons argument byggs på att det finns två olika arbetssfärer som kompletterar varandra. Han menar bara att det är mer passande för kvinnan att stanna hemma, enligt Just.⁹⁸ I början av deras äktenskap berättar Iskomakos för sin fru att mannen och kvinnan skapades av gud för att få barn och ta hand om hushållet. Eftersom mannen är starkare och mer tålig mot väder arbetar han med jordbruket. Kvinnan stannar hemma, tar hand om barn och ser till att allting fungerar i hemmet.⁹⁹ Hemma övervakar hon slavar, tar hand om råull och tillverkar kläder till de som inte har.¹⁰⁰ Xenofon jämför kvinnans uppgifter i hemmet med statens ansvar. Han säger att det inte räcker att ha bra lagar i staten utan att någon vaktar dem. Likadant som mannen övervakar lagar i staten måste kvinnan övervaka ordning och ekonomi i hemmet.¹⁰¹

Iskomakos jämför den ideala kvinnan med bidrottningen. Kvinnan bör organisera sitt arbete i hushållet på samma sätt som bidrottningen gör i kupan. Bidrottningen har kontroll över alla bin i kupan och hon måste se till att alla bin bygger upp honungskakor på ett bra sätt och att de skickas ut till arbete när det behövs. Likadant ansvar bör kvinnan ha i hemmet. Hon ska se till att de slavarna som arbetar utomhus går till sitt arbete och de slavarna som stannar i hemmet ska kvinnan övervaka. Hon tar ansvar för mat och slavarnas hälsa. Om en av slavarna blir sjuk ska kvinnan ta hand om den.¹⁰² Iskomakos talar om för sin fru att hon har trevliga uppgifter också. Hon ska lära ut sina slavinnor att spinna. Genom att lära sina slavinnor detta arbete får hushållet mer ekonomiskt bidrag därför att slavinnor kommer att hjälpa till ägarinnan med spinnandet.¹⁰³ All textiltillverkning klarade inte kvinnan själv, därför var det nödvändigt att slavinnor hjälpte henne, hävdar Lynch.¹⁰⁴

När det handlar om hushållets medlemmar ska kvinnan belöna de duktiga, medan de som är dåliga ska straffas. Iskomakos säger att kvinnan ska göra honom till sin tjänare och hon inte behöver vara rädd för att hon kommer förlora sin respekt när hon åldras. Om hon tar hand om deras barns egendom på ett bra sätt kommer hon att få mer uppskattning av sin man. Iskomakos hävdar att kvinnans goda egenskaper är viktigare än hennes utseende.¹⁰⁵

När det handlar om kvinnans ställning behandlar Iskomakos sin fru på ett liberalt sätt, menar Just. Enligt honom beskriver inte Iskomakos alla kvinnor under den senklassiska perioden bara den ideala.¹⁰⁶ Detta i sin tur kan ge svar till tolkningen av kvinnans status på vasbilder. Lewis menar att status inte ligger i fokus på avbildningarna, exempelvis på vattenscener, utan arbetet. Författaren undrar över syftet att avbilda fria kvinnliga medborgare upptagna med detta arbete istället för slavar.¹⁰⁷ Ett potentiellt svar ligger i *Oeconomicus*. Iskomakos tar upp att han berättade för sin fru att hon kommer att få fler uppgifter i hushållet än slavarna. På detta sätt har hon bättre övervakning av hushållet.¹⁰⁸ I sin tur kopplas det samman med kvinnans ideal som redan diskuterats tidigare i uppsatsen. Kvinnan som arbetade och utförde sina uppgifter i hushållet personifierades som respektabel i dåtidens samhälle. En sådan kvinna hade ordning och kontroll över hushållet. Detta hushåll fungerade bra och hade

⁹⁷ Linnér 2004, 25–28.

⁹⁸ Xen. *Oec.* 7.23–24; Just 1989, 117.

⁹⁹ Xen. *Oec.* 7.18–24.

¹⁰⁰ Xen. *Oec.* 7.35–37.

¹⁰¹ Xen. *Oec.* 9.14–15.

¹⁰² Xen. *Oec.* 7.32–37.

¹⁰³ Xen *Oec.* 7.41–42.

¹⁰⁴ Lynch 2011, 157.

¹⁰⁵ Xen. *Oec.* 7.42–43.

¹⁰⁶ Just 1989, 114.

¹⁰⁷ Lewis 2002, 80.

¹⁰⁸ Xen. *Oec.* 9.16–17; Linnér 2004, 9.

en bra ekonomi.

4 Diskussion

Genom analys av kvinnoalkildringar på vasmålningar, samt Aristofanes komedi *Lysistrate* upptäcks likheter och skillnader i hur dessa två antika källor framställer kvinnans arbete. Majoriteten av vasmålningar som undersöks i uppsatsen är avbildade under den högklassiska perioden, medan *Lysistrate* är skriven 411 f.Kr. och Xenofons *Oeconomicus* är skriven under den senklassiska perioden.

När det handlar om kvinnoarbetets likheter under den klassiska perioden framkommer det att spinning och vävning representerar majoriteten av arbetsuppgifterna som de tre källorna skildrar. Försummelse av råull presenteras som det största bekymret för kvinnor i komedin. I början av *Lysistrate* uttrycker kvinnorna oro för sitt oavslutade arbete i hushållet. Det finns ull och lin i hemmet som måste tas hand om, däremot är meningen med sexstrejken att ignorera alla de grundläggande uppgifterna och lägga fokus på krigets avslutning. Oavsett om kvinnorna ska ignorera alla sina vardagliga sysslor och fokusera på sexstrejken kan de inte koppla av. Ofta tänker de på det viktiga arbete som ska utföras i hemmet. Vasmålningar framställer en likadan bild av kvinnans arbetsuppgifter. Kvinnan avbildades upptagen med spinning och vävning. Sällan avbildas mannen på samma vasmålning med dessa arbetande kvinnor. Detta kan jämföras med Xenofons beskrivning av arbetsdelningen under den senklassiska perioden i Athen som också skildrar dessa två arbetsfärer. Enligt Xenofon var kvinnan hemma upptagen med sina sysslor, medan mannen var ute upptagen med offentliga aktiviteter. Kvinnan var utesluten från den offentliga sfären i Athen och hon fick heller inte ta del av de politiska handlingarna. Hon rörde sig i det privata rummet och hade ansvar för *oikos* välstånd och uppfostran av barn. Förvisso var kvinnan medborgare men hon hade en passiv roll i samhället genom att inte ha rätten att tala och rösta. Trots detta hävdar Kosmopoulou att hon utförde en del arbete utomhus för att förbättra hushållets ekonomi. Kvinnan fick lämna hushållet för att hämta vatten från offentliga brunnar och att delta i en del religiösa ritualer.¹⁰⁹ Däremot hade mannen en mer aktiv roll eftersom han var upptagen med det politiska ansvaret i samhället.

Robert Sutton jämför en vasmålning med Xenofons beskrivning av arbetsdelning i *Oeconomicus*. Vasmålningen är daterad runt 430–420 f.Kr. och rekonstruerad. På rekonstruktionen ser man en kvinna som sitter och spinner. Eros flyger ovanför henne medan en annan kvinna står framför denna sittande kvinna och håller en slända eller ett objekt för spinning i handen. En man kommer in i bilden med en *kalathos*¹¹⁰ fylld med ull. Sutton pekar på likheter mellan dessa två antika källor. Enligt honom visar målningen hur ett hushåll fungerar i det klassiska Grekland och Xenofon beskriver det på ett liknande sätt i sitt verk. Först är det mannen som skaffar en råvara och denna råvara skaffade han genom sitt utomhusarbete. Mannen för denna råvara vidare till den arbetande kvinnan och hennes uppgift är att ta emot ullen och tillverka den till en användbar produkt.¹¹¹ Varför tolkas råvaran som skaffad genom utomhusarbete? Svaret ligger i mannens position på avbildningen. Han är lite utanför på bilden och bakom honom finns en dörr som står på glänt, det tyder på att mannen precis har kommit hem med råvaran. I det här fallet tolkas råvaran som ull. Kvinnorna verkar helt upptagna med sina sysslor och det ger intryck av att de har hållit på med det längre. *Oeconomicus* och vasmålningen kompletterar varandra. Bilden som de ger tillsammans pekar på arbetsdelningen i det antika Grekland och vilket ansvar som ansågs vara kvinnans.

¹⁰⁹ Kosmopoulou 2001, 283.

¹¹⁰ Kalathos är en vas som man förvarade ull i under den klassiska perioden.

¹¹¹ Sutton 2004, 336f.

Kvinnans arbete var viktigt och exempelvis skriver Xenofon att hennes arbete är fysisk lättare men lika viktig som mannens.¹¹² Hon tillverkade ull till kläder eller någonting annat användbart för vidare bruk. Lite otydligt är det om kvinnans slutprodukt var ämnat för försäljning eller för hemmabruk. Lewis menar att fattiga familjer brukade sälja kläder som de producerade, medan rika familjer brukade förvara dem i fall att det uppstod någon slags kris.¹¹³

Ett annat arbete som skildras i båda källorna är vattenhämtning. I *Lysistrate* är det äldre kvinnor som gör det, medan på vas målningar är det svårt att bestämma kvinnans ålder. I uppsatsens analys tas det upp att fontäns scener upphörde strax innan den klassiska perioden. Många forskare tolkar det som ett farligt arbete eftersom olika människor samlades vid dessa brunnar. Möjligtvis togs denna uppgift över av kvinnor med lägre status och det blev därför oinspirerande för dåtida konstnärer att framställa dessa scener, menar Nevett. Efter några år introducerades andra vattenscener, exempelvis kvinnor som drar upp vatten från brunnar samt kvinnor som tvättar i tvättfat. Varför dessa scener ersatt varandra är oklart. Nevett skriver att fontäner placerades utanför bebodda områden och enligt henne var det ett tungt arbete för en kvinna. Kvinnan kunde ha svårt att bära vaser fyllda med vatten en längre sträcka. Nevett tolkar dessa scener som religiösa sammanhang som var i motsägelse med avbildningar från 400-talet f.Kr. Lewis påstår att under 400-talet f.Kr var populärt att framställa vardagliga scener på vas målningar. Under en kort period presenterades två olika sfärer av kvinnans liv på vas målningar, enligt dessa två forskare. Faktum är att vissa ändringar skedde under en kort period när det handlar om vattenhämtning. Kvinnor behöll denna typ av arbete men de avbildades på ett annat sätt.

En arbetsuppgift som skildras mer i komedier än på vas målningar är matlagning. I *Lysistrate* tolkas dessa arbeten som religiösa, medan på vas målningar ser det ut som en vardaglig syssla. Vilken mening matlagning hade i det vardagliga livet är det svårt att säga, men allt tyder på att båda tolkningarna var viktiga för de gamla grekerna. Matlagning kan vara viktig i ett religiöst sammanhang med tanke på att de gamla grekerna offrade mycket och hade måltider som en religiös process. För hushållets organisation var matlagning också ett viktigt arbete med tanke på att antika hushåll hade många medlemmar. De manliga familjemedlemmarna behövde mat efter en lång arbetsdag på sina åkermarker och kvinnan var den som lagade maten.

Många nutida forskare beskriver att kvinnan avbildad upptagen med sitt arbete var en respekterad kvinna. En kvinna som arbetade och hjälpte till med hushållets ekonomi uppskattades i det klassiska Grekland. Denna uppskattning saknas mellan kvinnorna och männen beskrivna i *Lysistrate*. Trots att kvinnorna är dominerande i komedin använder männen ofta otrevliga ord i kommunikationen med dem. I det vardagliga livet var kvinnan i mannens bakgrund och *Lysistrate* säger att kvinnan inte vågade att varken ställa frågor eller uttrycka sin åsikt.¹¹⁴ Den ideala kvinnan från *Oeconomicus* utför alla sina sysslor utan klagan, och kvinnorna i *Lysistrate* avviker från denna förebild. Kvinnorna avstår från sina sysslor i hushållet för att uppnå ett annat mål som är krigets avslutning. Därför kommunicerar män med kvinnor på ett otrevligt sätt i komedin. Kvinnor försummar sina sysslor och därför tappar män respekten för dem.

Ålder som den sociala identiteten har betydelse för kvinnans position i *oikos*. Xenofon skriver att den ideala kvinnan inte ska vara rädd för att hon kommer att tappa respekt i hushållet när hon blir äldre. Om hon tar hand om deras egendom på ett bra sätt kommer hon att vara uppskattad av sin make. Ålder som ett problem beskrivs i komedin genom *Lysistrates* samtal med magistraten i vilket hon förklarar att kvinnans status försämras med hennes ålder. Enligt *Lysistrate* kunde mannen gifta sig även när han åldrats, medan kvinnan inte hade samma möjlighet om hon inte gifter sig som en flicka.¹¹⁵ Även Perikles i sitt begravningsstal uppmuntrar

¹¹² Xen. *Oec.* 7.23–27; Lewis 2002, 60.

¹¹³ Lewis 2002, 63.

¹¹⁴ Ar. *Lys.* 506–510.

¹¹⁵ Ar. *Lys.* 595–597.

människor som är i fertil ålder att skaffa flera barn, både för sin egen skull och som en medborgerlig plikt mot *polis*. Allt detta tyder på att kvinnan var viktig så länge hon var ung och kunde få barn, som också ansågs som en av hennes viktigaste uppgifter i det klassiska Grekland.

Kvinnans ställning ändrades mycket efter mannens bortgång och därför var kvinnorna i *Lysistrate* mycket oroliga för sina män och söner. Deras rädsla att mannen skulle stupa i kriget handlade också om deras ekonomiska existens. Mödrar skulle bli tvungna att ta hand om sig själva, medan änkor skulle få mer ansvar för hela *oikos*. Perikles påminner i sitt begravningstal att de nyblivna änkorna måste tänka på sitt rykte under denna svåra period och Xenofon framhäver kvinnans arbete som viktigare än hennes utseende. Hon blir vackrare och friskare genom sitt arbete och därför behöver hon inte använda smink och snygga kläder.¹¹⁶

I *Lysistrate* beskrivs många kvinnoyrsslor som annorlunda för denna period. Forskare menar att krigets omständigheter påverkade kvinnans arbetsuppgifter och status. Kvinnan var tvungen att utföra ett antal arbeten som hon var ovan med i det klassiska Grekland. För en bättre förståelse av hur samhället fungerade under mannens frånvaro är det bra att studera hur kvinnans engagemang beskrivs under ett senare krig som är mer känt för nutida forskning. Exempelvis skriver Lady Parsons att under det första världskriget öppnades många möjligheter för kvinnan att hitta arbete i Storbritannien, och kvinnor tog över manliga arbetsuppgifter. Under de första veckorna utförde många kvinnor vilket arbete som helst för att samhället skulle fungera ostört. Många unga kvinnor arbetade som budbärare. De körde skåpbilar, delade ut paket, putsade fönster, körde taxi och bar tunga bagage. Allt detta utfördes av mannen innan kriget. Kvinnan var mycket engagerad inom medicin och de kvinnliga läkarna fick äntligen möjlighet att visa sin potential. I vissa delar av Storbritannien fick kvinnor arbete inom jordbruket och de klarade sig mycket bra. I vissa delar av landet fick de lära sig arbetsuppgifter på platsen. Kvinnan skötte jordbruket samt arbetade som trädgårdsmästare. Även i den offentliga sfären fick kvinnan arbeta istället för mannen. Det visade sig att hon var lika duktig som mannen inom dessa arbeten.¹¹⁷ Utifrån en jämförelse med kvinnans åtagande under det första världskriget kan det tydliggöras hur hon klarade sig under det peloponnesiska kriget. Hon fick mer ansvar, både när det handlar om inomhusarbete och utomhusarbete. Parsons exempel visar att kvinnan dög även inom de tunga manliga yrkena. Exempelvis hävdar Kosmopoulou att kvinnor utförde utomhusarbete tillsammans med sina män, samt att de arbetade aktivt inom jordbruk även under den klassiska perioden. Därifrån kan slutsatsen dras att ett utomhusarbete inte var något främmande åtagande för kvinnan under denna period. Det är tydligt att det fanns normer i samhället men dessa normer försumrades under vissa omständigheter, exempelvis under vissa katastrofer såsom det peloponnesiska kriget och pesten.

¹¹⁶ Xen. *Oec.* 10.10–13.

¹¹⁷ Parsons 1916, 230, 233.

5 Slutsats

De klassiska texterna *Lysistrate* och *Oeconomicus* samt ikonografiska källor i form av vasbilder skildrar kvinnors arbetsuppgifter. En del forskare menar att vasmålningar inte säger mycket om kvinnans verkliga liv utan handlar om den grekiska mytologin, medan andra hävdar att kvinnors arbete på vasbilder framställer deras vardagliga sysslor. Trots detta märks det att alla dessa tre antika källor beskriver en del gemensamma arbetsuppgifter som kvinnors sysslor, och det är vävning, spinning, matlagning, barnpassning och övervakning av tjänstefolk. Vasbilder visar även andra typer av arbete som hämtning av vatten och även prostitution som exempel på försörjning. Däremot finns det arbetsuppgifter som beskrivs enbart i *Lysistrate* och som avviker från kvinnans vardagliga sysslor. Detta kan kopplas samman med påverkan av den svåra ekonomiska situationen som Athen hamnade i under det peloponnesiska kriget. Då blev kvinnan tvungen att ta över en del utomhusarbete som var mannens ansvar. I detta fall arbetade kvinnor på marknaden, producerade olika varor i hemmet som sedan såldes utomhus. Efter kriget skrev Xenofon om den ideala kvinnan och hennes arbetsuppgifter i hemmet. Denna kvinna återgick till de arbeten som tidigare hade framställts på vasbilder och i litteraturen.

Sammanfattningsvis tyder det på att normer levde kvar under en längre period i det klassiska Grekland. På vasbilder och i litteraturen beskrivs den ideala kvinnan som spinner, väver, lagar mat, tar hand om barn och övervakar slavar. Under det peloponnesiska kriget förändrades kvinnans arbetsroll. Kvinnan var tvungen att utföra sina arbeten, samt ta över mannens arbetsuppgifter för hushållets och för samhällets skull. Ekonomiska omständigheter påverkade kvinnans sysslor och för överlevnadens skull utförde hon arbeten som avvek från samhällets normer. Under denna tid tvingades kvinna avbryta dessa normer som tidigare hade definierat hennes roll i *oikos* och *polis*. Så fort det var möjligt återkom hon till sina gamla vanor och uppgifter samt till dåtidens kvinnoideal. På nytt utförde kvinnan alla dessa arbetsuppgifter som var hennes ansvar innan och efter det peloponnesiska kriget.

6 Bibliografi

Antika källor

- Ar. *Lys.* Aristofanes, *Birds, Lysistrata, Women at the Thesmophoria*, övers. J. Henderson. (Loeb), Cambridge, Mass. 2000.
- Dem. 57. Demosthenes, *Orations 50–59: Private cases. In Neaeram*, övers. A. T. Murray. (Loeb), Cambridge, Mass. 1939.
- Pl. *Theait.* Plato, *Theaetetus, Sophist*, övers. H. N. Fowler. (Loeb), Cambridge, Mass. 1921.
- Thuc. Thucydides, *History of the Peloponnesian War books I and II*, övers. Charles Forster Smith. 1919.
- Xen. *Oec.* Xenofon, *Oeconomicus*, övers. E. C. Marchant & O. J. Todd. (Loeb), Cambridge, Mass. 2013.

Modern litteratur

- Blundell, S. & N. S. Robinowitz. 2008. 'Women's bonds, women's pots: adornment scenes in Attic vase-painting', *Phoenix* 62: 1/2, 115–144.
- Bundrick, S. D. 2012. 'Housewives, hetairai, and the ambiguity of genre in Attic vase painting', *Phoenix* 66: 1/2, 11–35.
- Conkey, M. & J. Spector. 1984. 'Archaeology and the study of gender', *Advances in archaeological method and theory* 7, 1–38.
- Fantham, E., H. P. Foley, N. B. Kampen, S. B. Pomeroy & H. A. Shapiro. 1994. *Women in the Classical world*. New York.
- Ferrari, G. 2002. *Figures of speech. Men and maidens in Ancient Greece*. Chicago & London.
- Ferrari, G. 2003. 'Myth and genre on Athenian vases', *CLANT* 22: 1, 37–54.
- Fischer, M. 2013. 'Ancient Greek prostitutes and the textile industry in Attic vase-painting ca. 550–450 B. C. E.', *CW* 106: 2, 219–259.
- Glazebrook, A. 2009. 'Cosmetics and sophrosune: Ischomachos' wife in Xenophon's *Oikonomikos*', *CW* 102: 3, 233–248.
- Henderson, J. 1987. 'Older women in Attic old comedy', *TAPA* 117, 105–129.
- Johnson, M. 2010. *Archaeological Theory: An introduction*. Chichester.
- Just, R. 1989. *Women in Athenian law and life*. London.
- Kosmopoulou, A. 2001. 'Working women': female professionals on Classical Attic gravestones', *BSA* 96, 281–319.
- Lewis, S. 2002. *The Athenian women: An iconographic handbook*. London.
- Linnér, S. 2004. *Xenofons ledarskap (Oeconomicus). Översättning från grekiskan, med inledning och kommentarer av Sture Linnér*. Stockholm.
- Lynch, K. M. 2007. 'More thoughts in the space of the symposium', *BSA* 15, 243–249.
- Lynch, K. M. 2011. *The symposium in context. Pottery from a late archaic house near the Athenian agora. Hesperia supplement 46*. Princeton.
- Mitchell-Boyask, R. 2009. 'Plague and theatre in ancient Athens', *The Lancet* 373: 9661, 374–375.
- Nevett, L. C. 1995. 'Gender relations in the Classical Greek household: the archaeological evidence', *BSA* 90, 363–381.
- Nevett, L. C. 2011. 'Towards a female topography of the Ancient Greek city: case studies

- from late Archaic and early Classical Athens (c.520–400 BCE)', *Gender & history* 23: 3, 576–596.
- Oakley, H. J. 2009. 'Greek vase painting', *AJA* 113: 4, 599–627.
- O'Higgins, L. 2003. *Women and humor in Classical Greece*. Cambridge.
- Olsen, B. 2003. *Från ting till text: teoretiska perspektiv i arkeologisk forskning /Bjornar Olsen; översättning: Sven-Erik Torhell*. Lund.
- Parsons, L. 1916. 'Women's work during and after the war', i *Journal of the royal society of arts* 64: 3298, 229–237.
- Pomeroy, S. 1975. *Goddesses, whores, wives, and slaves. Women in Classical antiquity*. New York.
- Pomeroy, S. 1994. *Xenofons Oeconomicus. A social and historical commentary. With a new english translation by Sarah B. Pomero*. New York.
- Rhodes, P. J. 2009. 'Introduktion' i *The Peloponnesian war/ Thukydides; translated by Martin Hammond; with an introduction and notes by P. J. Rhodes*. Oxford & New York. E-bok.
- Scheidel, W. 1995. 'The most silent women of Greece and Rome: Rural labour and women's life in the ancient world (I)', *Greece & Rome* 42: 2, 202–217.
- Sjöberg, B. L. 2012. 'More than just gender: the Classical oikos as a site of intersectionality', i *Families in the Greco-Roman world*, red. Ray Laurence & Agneta Strömberg, London & New York, 48–60.
- Sutton, R. F. 2004. 'Family portraits: recognizing the "oikos" on Attic red-figure pottery', *Hesperia Supplements* 33, 327–350.
- Topper, K. 2012. 'Approaches to reading Attic vases', i *Companion to women in the ancient world*, red. Sheila Dillon & Sharon L. James, Chichester, 141–153.
- Williams, D. 1983. 'Women on Athenian vases: problems of interpretation', i *Images of woman in Antiquity*, red. Averil Cameron & Amelie Kuhrt, London & Canberra, 92–105.

Webbreferens

Nationalencyklopedin

- s.v. 'Callirrohoe'. (Åtkommen 2017-05-13).
- s.v. 'Den klassiska perioden'. (Åtkommen 2017-04-16).
- s.v. 'Lysistrate'. (Åtkommen 2017-04-15).
- s.v. 'Thukydides'. (Åtkommen 2017-04-15).
- s.v. 'Xenofon'. (Åtkommen 2017-04-29).

7 Bilaga: vasmålningar

Fig. 1 Kvinnor utför hushållsarbete, spinnerskor. Pyxis med vit bakgrund, ca 460–450 f.Kr. Attika.

Fig. 2 Kvinnor hämtar vatten från stadens offentliga fontän. Svart-figurlig hydria, ca 510 f.Kr. Attika.

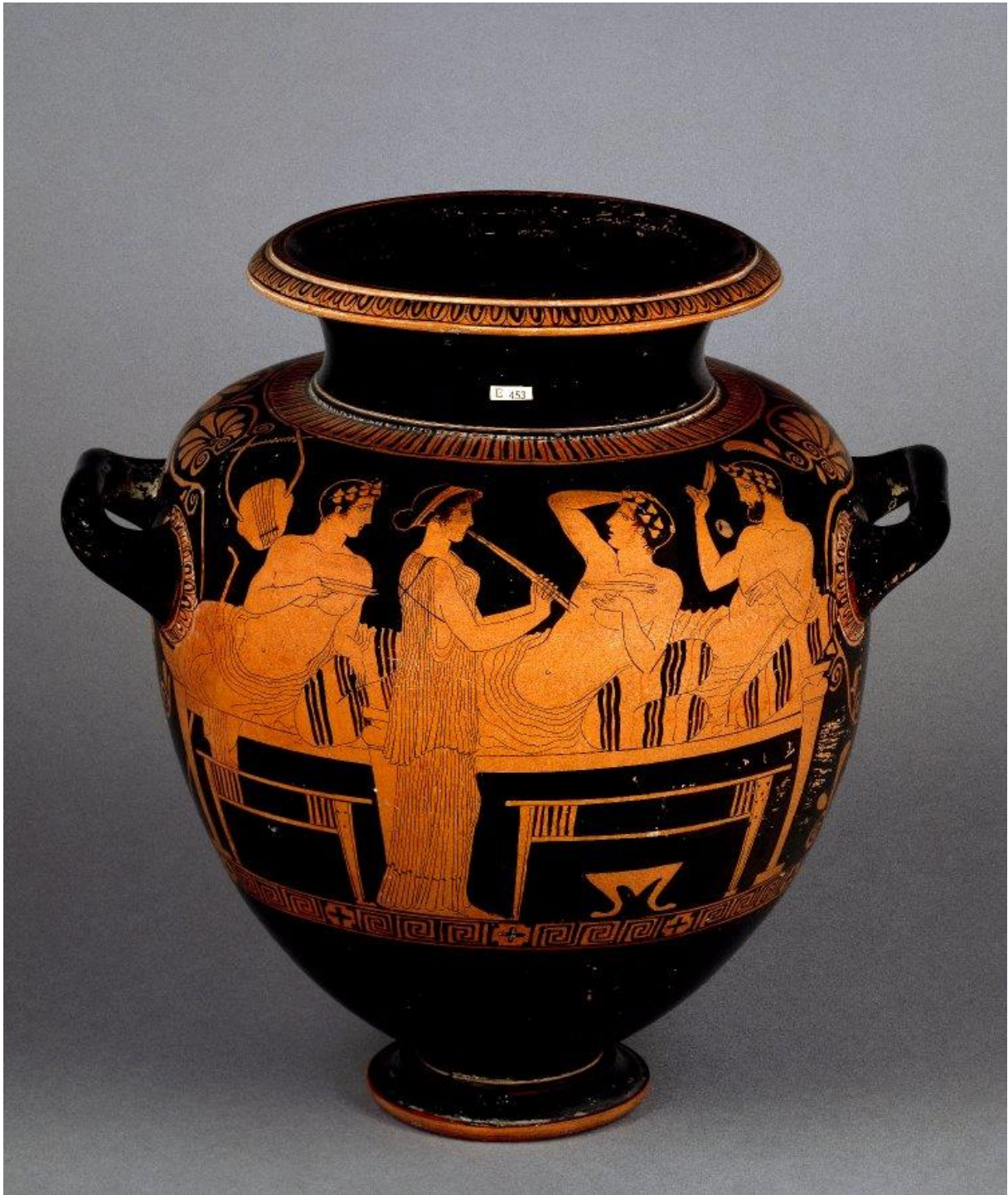

Fig. 3 En kvinna spelar flöjt för de manliga symposiedeltagarna. Röd-figurlig stamnos, ca 450–440 f.Kr. Vasen är producerad i Attika, men hittad i Vulci.

8 Figurförteckning

- Fig. 1* British museum. London. No.1884,0223.4 (Åtkommen 2017-05-16).
Fig. 2 British museum. London. No. 1868,0610.3 (Åtkommen 2017-05-15).
Fig. 3 British museum. London. No. 1843,1103.99 (Åtkommen 2017-05-16).